

УДК 347.61

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.25>

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ НА УТРИМАННЯ ОДНОГО ІЗ ПОДРУЖЖА ЗА КОРДОНОМ: ЮРИДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПЕРЕШКОДИ

Ільченко І.П.,

аспірант кафедри цивільно-правової політики,
права інтелектуальної власності та
інновацій Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0006-6747-7526

Ільченко І.П. Проблеми виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання одного із подружжя за кордоном: юридичні та практичні перешкоди.

У статті розглядаються проблеми визнання та виконання рішень українських судів про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя в іноземних державах.

Акцентовано увагу, що сучасні умови, пов'язані із запровадженням воєнного стану в Україні, принесли нові виклики у сімейні правовідносини, які потребують подальшого дослідження з метою надання пропозицій для їх вирішення.

Обґрунтовано, що перебування платника аліментів на утримання одного з подружжя за кордоном, робить питання належного виконання його обов'язку особливо актуальним в сучасних умовах.

Досліджено міжнародні конвенції, які стосуються питань виконання обов'язку по сплаті аліментів на території іноземних держав. Встановлено, що незважаючи на наявність проаналізованих конвенцій, існують складнощі у виконанні судових рішень.

Розглянуто особливості визнання та виконання судового рішення про стягнення аліментів на території іноземної держави та проблеми, які можуть виникнути у позивачів.

Встановлено, що незважаючи на юридичну силу судового рішення в Україні, воно не може бути автоматично виконане в іноземній державі без попереднього визнання.

Приділено увагу проблемі неможливості визнання для виконання судового рішення України на території іноземної держави, у випадку неналежного повідомлення відповідача про судовий розгляд. Виділено проблему належного вручення та повідомлення відповідача, який перебуває за кордоном, про розгляд справи та підстави позову, що значно впливає на розгляд справи в розумні строки та подальше виконання судового рішення.

Встановлено, що повідомлення відповідача про розпочатий судовий процес в Україні зале-

жить від співпраці між українськими та іноземними уповноваженими органами, що впливає на ефективність виконання судового рішення.

Акцентовано увагу на проблемі розшуку відповідача на території іноземної держави та можливості примусового виконання рішення суду про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.

Звернено увагу на проблемі виконання судового рішення по стягненню аліментів на утримання одного з подружжя з осіб, які отримали статус біженця або з осіб, які потребують тимчасового захисту в іноземних державах.

Обстоюється позиція, що подальші дослідження повинні бути спрямовані на пошуку та розв'язанні проблем, які стосуються виконання рішень національних судів в іноземних державах.

Ключові слова: утримання одного з подружжя, аліменти, стягнення аліментів, судові рішення, визнання судового рішення, воєнний стан, іноземні держави.

Ilchenko I.P. Problems of enforcement of court decisions on recovery of spousal maintenance abroad: legal and practical obstacles.

The article deals with the problems of recognition and enforcement of Ukrainian court decisions on recovery of spousal maintenance in foreign countries.

The author emphasises that the current conditions associated with the introduction of martial law in Ukraine have brought new challenges to family legal relations which require further research in order to provide proposals for their solution.

The author substantiates that the stay of the payer of spousal maintenance abroad makes the issue of proper fulfilment of his/her obligation particularly relevant in modern conditions.

The author examines international conventions relating to the enforcement of the obligation to pay alimony in foreign countries. It is established that despite the existence of the conventions

studied, there are difficulties in the enforcement of court decisions.

The author examines the peculiarities of recognition and enforcement of a court decision on the recovery of alimony in a foreign country and the problems that may arise for plaintiffs.

The author establishes that despite the legal force of a court judgment in Ukraine, it cannot be automatically enforced in a foreign country without prior recognition.

Attention is paid to the problem of impossibility of recognition for enforcement of a Ukrainian court judgment in a foreign country in case of improper notification of the defendant of the court proceedings. The author highlights the problem of proper service and notification of the defendant located abroad of the proceedings and the grounds for the claim, which significantly affects the consideration of the case within a reasonable time and further enforcement of the court decision.

The author establishes that notification of the defendant of the commencement of litigation in Ukraine depends on cooperation between Ukrainian and foreign authorised bodies, which affects the efficiency of the enforcement of a court decision.

The author focuses on the problem of searching for a defendant in a foreign country and the possibility of enforcement of a court decision on recovery of spousal maintenance.

Attention is drawn to the problem of enforcement of a court decision on the recovery of spousal maintenance from persons who have been granted refugee status or from persons in need of temporary protection in foreign countries.

The author argues that further research should be aimed at finding and solving problems related to the enforcement of national court decisions in foreign countries.

Key words: spousal support, alimony, recovery of alimony, court decisions, recognition of a court decision, martial law, foreign states.

Постановка проблеми. Проблема виконання рішень національних судів про стягнення аліментів за кордоном викликає значні як юридичні, так і практичні складнощі. Хоча рішення, винесені в Україні на користь позивача, мають повну юридичну силу, однак їх легалізація в іншій юрисдикції вимагає складних процедур визнання та примусового виконання. Це призводить до значних затримок, спричинених відмінностями правових систем, необхідністю перекладу документів, а також складнощами, пов'язаними з міжнародним співробітництвом між компетентними органами.

Крім того, додатковими перешкодами є визначення місцезнаходження відповідача, а також визнання іноземною державою можливості виконання рішення суду, винесеного в Україні,

про яке останнього повідомлено належним чином не було.

Описані проблеми ускладнюють примусове стягнення аліментів на утримання одного з подружжя за кордоном, позбавляючи позивачів швидкого та ефективного захисту своїх законних прав, особливо в ситуаціях, коли нагальність задоволення матеріальних потреб є критично важливою для підтримки їх базових життєвих потреб.

Стан опрацювання проблеми. Питання аліментних відносин розглянуто в роботах М. Антокольської, Л. Афанасьєвої, О. Дзери, І. Жилінкової, О. Косової, В. Кройтор, З. Ромовської, Л. Сапейко, С. Фурси, С. Чашкової, Є. Чефранової, Ю. Червоного та інших [1, с. 49].

Аліментні зобов'язання учасників сімейних правовідносин досліджували також такі правники як В.А. Ватрас, О.І. Антонюк, В.С. Гопанчук, Є.М. Ворожейкін, Н.А. Д'ячкова, М.М. Дякович, В.Ю. Євко, В.І. Кисіль, О.М. Калітенко, Л.В. Красицька, С.М. Лепех, Б.К. Левківський, В.П. Маслов, М.В. Логвінова, О.М. Нечаєва, Г.К. Матвєєв, О.В. Розгон, О.М. Пономаренко, Я.В. Новохатська, О.І. Сафончик, О.Й. Пергамент, С.Я. Фурса, В.І. Труба, Г.В. Чурпіта, О.А. Явор, Я.М. Шевченко та інші [2, с. 4].

Зобов'язання подружжя по утриманню у сімейному праві досліджувалось в дисертації Красвітної Т.П. [2], в якій вперше у вітчизняній правовій науці запропоновано доктринальні підходи щодо зобов'язання з утримання між подружжям, яке розглядається як особливий вид цивільно-правового зобов'язання. Обґрунтовано загальнотеоретичні положення щодо поняття, структури та особливостей виникнення, виконання та припинення цього зобов'язання з метою вдосконалення правового регулювання відносин утримання подружжя.

Відповідальності за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві присвячена дисертація Буряченка А.М. [3], в якій розроблено сучасну концепцію відповідальності суб'єктів сімейних правовідносин у разі невиконання обов'язку щодо надання утримання. Висвітлено основні теоретичні та практичні проблеми цього сімейно-правового інституту, запропоновано наукові висновки та рекомендації щодо вдосконалення сучасного сімейного законодавства.

Незважаючи на увагу, яку приділяли аліментним зобов'язанням у сімейному праві вищезазначені дослідники, сучасні умови, пов'язані із запровадженням воєнного стану в Україні, принесли нові виклики у сімейні правовідносини. Ці виклики потребують подальшого дослідження з метою виявлення проблем, що виникли, та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Мета дослідження. Метою дослідження є виявлення юридичних та практичних перешкод, пов'язаних з виконанням рішень національних

судів про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя на території іноземних держав.

Виклад основного матеріалу. Складні та трагічні періоди соціально-демографічних потрясінь, серед яких найбільш помітними є війни, не лише змінюють умови життя населення, а й впливають на соціальні інститути, створюючи численні ризики для їх розвитку. Сім'я, як один із фундаментальних інститутів суспільства, зазнає значного впливу війни та деструктивних процесів, які вона породжує. Вона відіграє важливу роль у забезпеченні безперервності соціального життя, а отже, у виживанні суспільства в цілому під час кризових ситуацій. Повномасштабна війна Росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, перервала природний процес розвитку української сім'ї, змінила умови її життя, загострила існуючі проблеми та породила нові. Масові людські жертви, як серед військових, так і серед цивільного населення, а також вимушена міграція всередині країни та за її межі призвели до деформації та часткової дезорганізації демографічного та соціально-економічного розвитку [4, с. 4-5].

Внаслідок воєнних дій у багатьох регіонах зруйновано нормальне життєве середовище для населення, зокрема серйозно пошкоджено житло та соціальну інфраструктуру, що унеможливує гарантування основоположного права людини на безпечне життя. Це призвело до масового розлучення українських сімей, які були змушені роз'їхатися по всій країні або виїхати за кордон, щоб уникнути небезпеки і знайти більш безпечне середовище.

Перебування одного з подружжя або колишнього члена подружжя за кордоном, робить питання належного виконання обов'язку щодо надання утримання особливо актуальним. Це породжує виклики щодо того, як забезпечити виконання цього обов'язку, незважаючи на географічну віддаленість між сторонами.

Проживання сторін в різних країнах ускладнює стягнення аліментів, встановлених рішенням суду, коли кредитор і боржник, незалежно від їхнього громадянства, проживають у двох різних державах. У таких випадках виникають практичні та фінансові труднощі: встановлення місцезнаходження боржника, вибір адвоката за кордоном, витрати на переклад документів, відстань та мовні бар'єри тощо.

Україна є учасницею міжнародних конвенцій, які передбачають механізми для стягнення аліментів на утримання з зобов'язаної сторони за кордоном. Серед них Конвенція ООН про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 року [5], яка набула чинності для України 19 жовтня 2006 року, Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 2 жовтня 1973 року [6], яка набрала

чинності для України з 1 серпня 2008 року та Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2007 року, яка набула чинності для України 1 листопада 2013 року. Ці міжнародні документи забезпечують механізми стягнення аліментів із зобов'язаної сторони, яка перебуває за межами України.

В преамбулі Конвенції ООН про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 року наголошується на нагальній необхідності вирішення гуманітарної проблеми, пов'язаної зі становищем вразливих осіб, які залежать від таких платежів з боржників, котрі проживають за кордоном. Вона також підкреслює, що порушення судового провадження або виконання вимог про стягнення аліментів за кордоном пов'язане зі значними юридичними та практичними проблемами. Відповідно, держави-підписанти висловлюють готовність знайти рішення для подолання цих перешкод і сприяти вирішенню таких ситуацій [5].

Відповідно до статті 3 вищевказаної Конвенції, якщо позивач проживає на території однієї Договірної Сторони (далі - Держава позивача), а відповідач підпадає під юрисдикцію іншої Договірної Сторони (далі - Держава відповідача), позивач може подати клопотання про утримання до компетентного органу, що передає справу в Державі позивача. Стаття 6 Конвенції передбачає, що орган, який приймає виконання, діючи в межах повноважень, наданих заявником, вживає всіх необхідних заходів для отримання аліментів. Це може включати вирішення спору мирним шляхом або, за необхідності, порушення виконавчого провадження та управління процедурою виконання іноземного судового рішення, що стосується утримання [5, ст. 3, 6].

Статтею 2 Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання передбачено, що ця Конвенція застосовується до рішення чи угоди, які стосуються обов'язку по сплаті аліментів [6, ст. 2].

Конвенцією про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання передбачено, що договірна держава призначає центральний орган для виконання обов'язків, покладених Конвенцією на такий орган [7, ст. 4]. Центральні органи надають допомогу шляхом надсилання та отримання заяв, а також шляхом ініціювання або сприяння провадженню у справах за такими заявами. Вони вживають усіх необхідних заходів для надання або полегшення доступу до правової допомоги, коли це необхідно, для допомоги у встановленні місцезнаходження боржника або кредитора, отримання інформації про доходи та фінансові активи відповідних сторін, заохочення до мирного врегулювання шляхом посередництва або

примирення, сприяння виконанню рішень про стягнення аліментів, забезпечення негайного переказу платежів, отримання доказів, встановлення батьківства, ініціювання тимчасових заходів, спрямованих на забезпечення результатів розгляду заяв, а також для забезпечення вручення документів [7, ст. 6].

Договірні держави забезпечують наявність у своєму національному законодавстві ефективних заходів для виконання рішень відповідно до цієї Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання. Ці заходи можуть включати відрахування із заробітної плати, арешт банківських рахунків та інших джерел доходу, відрахування з виплат по соціальному страхуванню, арешт або примусовий продаж майна, відрахування з податкових відшкодувань, призупинення або припинення пенсійних виплат, повідомлення кредитних агентств, призупинення або анулювання різних ліцензій (наприклад, водійських прав), а також використання медіації або аналогічних процесів для заохочення добровільного виконання [7, ст. 34].

Позовна заява про стягнення аліментів розглядається судом в Україні за місцем проживання заявника (стягувача аліментів). Для того, щоб рішення було визнано і виконано за кордоном, відповідач (боржник по аліментах) повинен бути належним чином поінформований про розгляд справи, особливо якщо він проживає за кордоном. З цією метою український суд надсилає судові доручення до компетентних органів іноземної держави, де проживає відповідач, з метою вручення судових документів та/або проведення певних процесуальних дій. На час виконання цього доручення судові провадження зупиняються. Після винесення рішення воно має бути надіслане відповідачу. Тільки після цього стягувач аліментів може подати заяву до компетентних органів про визнання та виконання рішення за кордоном. Це буде зроблено відповідно до договорів про правову допомогу. Здебільшого такі заяви надсилаються обласними управліннями юстиції до Міністерства юстиції, яке потім надсилає їх до компетентних іноземних органів. Після цього суд надсилає документи за кордон [8, с. 103].

Основною проблемою, з якою стикається один з подружжя, який проживає в Україні, коли на його користь винесено судові рішення про стягнення аліментів з боржника, який проживає за кордоном, є складність виконання цього рішення за кордоном. Хоча судові рішення має юридичну силу в Україні, воно не може бути автоматично виконане в іншій державі без його попереднього визнання. Необхідність проведення процедури іноземного визнання та виконання призводить до низки труднощів.

Так, відповідно до статті 6 Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання [6, ст. 6] рішення суду, постановлене заочно, визнається чи виконується, тільки якщо повідомлення про відкриття провадження у справі, зокрема повідомлення про суть позову, було вручено стороні, що не з'явилася згідно із законодавством Держави походження, якщо з урахуванням обставин ця сторона мала достатньо часу для підготовки захисту під час розгляду справи..

Коли відповідач на час судового розгляду справи про стягнення аліментів на утримання перебуває за кордоном, стає особливо складно належним чином вручити йому процесуальні документи по справі і повідомити належним чином про суть позовних вимог. Процес такого повідомлення і вручення процесуальних документів може зайняти багато часу, що затягує розгляд справи.

Вищеописана ситуація завдає шкоди позивачу, який часто перебуває у вразливому становищі і потребує швидкої та регулярної матеріальної допомоги від іншого з подружжя. Очевидно, що така затримка в розгляді справи лише погіршує його становище, оскільки матеріальні потреби не можуть бути призупинені в очікуванні результатів судового розгляду справи. Така відсутність оперативності у виконанні судових рішень ставить під загрозу ефективність захисту прав найбільш вразливих верств населення, особливо в ситуаціях, коли їх матеріальні потреби є нагальними.

Механізм інформування відповідача про судовий розгляд у випадках, коли відповідач проживає за кордоном, залежить від співпраці між українськими та іноземними уповноваженими органами. Якщо така співпраця є повільною або неефективною, процес виконання рішення суду може бути нереалізований.

Крім того, якщо відповідач не буде належним чином поінформований про розгляд справи і про суть позовної заяви, це позбавляє позивача можливості виконати рішення суду про стягнення аліментів на утримання в іноземній державі, де проживає відповідач, в розумінні статті 6 Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання. Відсутність такого повідомлення є серйозною перешкодою для міжнародного визнання та виконання судового рішення, позбавляючи позивача можливості отримати належні йому аліменти на утримання. Це створює правовий і практичний вакуум, який не сприяє ані ефективності правосуддя, ані захисту прав позивача, який потребує утримання.

Так відповідно до п. 2 частини 1 статті 328 Цивільного процесуального кодексу Німеччини [9] визнання рішення іноземного суду є немож-

ливим, якщо відповідачу, який не з'явився в судове засідання і посилається на це, не було належним чином вручено документ про відкриття справи або його не було вручено в достатній час для того, щоб він міг висловити свою позицію.

Таким чином, виконання рішення українського суду на території іноземної держави буде залежати від особливостей її внутрішнього законодавства.

Виконання рішення суду про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя також залежатиме від бажання відповідача виконувати свої зобов'язання, особливо з огляду на те, що він може намагатися уникнути своїх обов'язків.

Проблемою є складність встановлення місцезнаходження боржника за кордоном. Коли боржник по аліментах виїжджає за межі України та переїжджає до іншої країни, часто стає складно, а то й неможливо, визначити його місце проживання чи місце ведення підприємницької діяльності. Особливо проблематичною ця ситуація є тоді, коли відсутня ефективна співпраця між органами влади двох держав або коли боржник свідомо робить все, щоб уникнути своїх зобов'язань, часто змінюючи місце проживання або не декларуючи свої доходи.

Навіть за наявності двосторонніх угод або міжнародних конвенцій розшук боржника може бути тривалим і складним процесом. Не знаючи точної адреси або інформації про його матеріальне становище, практично неможливо вжити правових заходів для стягнення аліментів на утримання. Як наслідок, стягувач опиняється в глухому куті, не маючи можливості відстояти свої права, навіть незважаючи на рішення суду на його користь.

Оскільки повномасштабне вторгнення країни агресора в нашу державу зумовило масову міграцію населення за кордон, значна частина людей залишилась без доходів та іншого майна, що впливає на можливість стягнення аліментів на утримання. Іноземні держави передбачили можливість отримання такими особами тимчасового захисту або оформлення статусу біженця, що передбачає надання їм державою перебування соціального захисту, зокрема грошових виплат. Однак Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання не передбачає звернення стягнення на такі соціальні виплати вказаним категоріям осіб, що за відсутності в них іншого офіційного доходу, робить неможливим виконання рішення суду про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.

Звичайно, питання виконання судових рішень на території іншої держави, як правило, врегульовано двосторонніми договорами про взаємну правову допомогу між державами. Однак, враховуючи ситуацію, в якій наразі опини-

лися наші громадяни за кордоном, виконання рішень про стягнення аліментів в сучасних умовах стає особливо складним. Це позбавляє одного з подружжя, який має право на отримання аліментів, можливості ефективно захистити свої права. Адміністративні, юридичні та фінансові перепони ще більше ускладнюють процес стягнення аліментів, роблячи доступ до правосуддя та захист інтересів отримувача вкрай обмеженим.

Висновки. Отже, попри наявність міжнародно-правових актів про надання правової допомоги у справах про стягнення аліментів на утримання одного із подружжя, практичні перешкоди на шляху виконання національних судових рішень становлять значні складнощі для позивачів, тому потребують належної уваги на міжнародному рівні.

Виконання рішень національних судів про стягнення аліментів за кордоном пов'язане з багатьма юридичними та практичними проблемами.

Проживання сторін у різних країнах значно ускладнює процес виконання рішення суду через необхідність його визнання за межами України, що часто залежить від внутрішнього законодавства іноземної держави, яке визначає умови за яких рішення іноземної держави може бути виконане на її території.

Затягування судового процесу за позовом про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя, а також подальше виконання цього рішення, ускладнюються належним повідомленням та врученням процесуальних документів по справі відповідачу, який проживає за кордоном, що може перешкоджати ефективному виконанню рішення суду, або взагалі унеможливити його виконання в іноземній державі, якщо відповідача не було належним повідомлено про судовий розгляд в Україні.

Недобросовісна поведінка відповідача, який перебуває за кордоном, місце проживання або місце здійснення підприємницької діяльності якого встановити складно, негативно позначається на ефективному та своєчасному виконанні рішення суду про стягнення аліментів, своєчасність виконання якого є критично важливою для вразливих категорій позивачів, які залежать від надання їм матеріальної допомоги в силу своєї непрацездатності.

Різноманітні перешкоди у виконанні рішення українського суду на території іноземної держави – адміністративні, фінансові та юридичні, серйозно обмежують можливості позивача у цій категорії спорів відстоювати свої права та домогтись належного виконання рішення суду, чим порушують його право на достатній життєвий рівень.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на виявленні та вирішенні проблем, пов'я-

заних із виконанням рішень національних судів в іноземних державах, з метою забезпечення ефективного захисту прав осіб, на користь яких ухвалене рішення. Особливу увагу слід приділити спрощенню процедур міжнародного визнання судових рішень та співпраці між державними органами, що забезпечить швидкість та ефективність процесу виконання національного судового рішення на території іноземної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гресь Н.М. Договірне регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання батьками своїх дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 49–52.
2. Красвітна Т.П. Зобов'язання подружжя по утриманню у сімейному праві: автореф. дис. ... д-к філософії: 12.00.03 / Харків. нац. у-т внутр. справ. Харків, 2019. 24 с.
3. Буряченко А.М. Відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання у сімейному праві: дис. ... д-к філософії: 12.00.03 / Хмельн. у-т управл. та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради. Хмельницький, 2022. 234 с.
4. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. Київ, 2023. С. 3–20.
5. Конвенція ООН про стягнення аліментів за кордоном: конвенція, міжнародний документ від 20 червня 1956 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_425#Text (дата звернення: 15.09.2024).
6. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання: конвенція, міжнародний документ від 02 жовтня 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001#Text (дата звернення: 15.09.2024).
7. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l12#Text (дата звернення: 15.09.2024).
8. Черепанов М.М. Аліменти із-за кордону: реальність чи фантастика? *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Ужгород, 2021. С. 101–105.
9. Zivilprozessordnung. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/index.html#BJNR005330950BJNE038502301> (дата звернення: 15.09.2024).